STELIAN DUMISTRĂCEL ŞI ELEGANŢA POLEMICII

ILIE RAD*

În 1978 eram student în anul III la Facultatea de Filologie a Universităţii clujene (numele „Babeş–Bolyai" dispăruse subit din denumirea oficială. Gurile rele spuneau că, la o „vizită de lucru", Ceauşescu se încurcase în pronunţarea numelui „Bolyai" şi a dispus renunţarea la denumirea „Babeş-Bolyai", ceea ce nu prea cred, pentru că simultan a dispărut şi numele lui Cuza din denumirea Universităţii ieşene. Era vorba, mai degrabă, de eliminarea oricăror nume proprii, pentru a rămâne în memoria oamenilor doar unul singur, hai două: al dictatorului şi al consoartei sale!).

Eram, aşadar, student, când, la un curs de dialectologie, eminentul nostru profesor Romulus Todoran, dându-ne bibliografia aferentă cursului, a amintit şi de lingvistul Stelian Dumistrăcel, coautor al *Noului Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova şi Bucovina*. Cred că tot cam atunci ne-a recomandat şi recent apăruta lucrare a aceluiaşi specialist*, Influenţa limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului* (Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978). Eu nu eram atras în mod deosebit de lingvistică, interesul meu mergând mai degrabă spre istorie şi critică literară, dar am reţinut numele unuia dintre autorii citaţi, dintr-un motiv… literar: vedeam în numele de familie *Dumistrăcel* un fel de diminutiv, cu toată aura de gingăşie şi tandreţe pe care o au diminutivele în literatura noastră populară, de pildă[1].

Anii au trecut, iar eu am uitat multe din noţiunile de dialectologie, am uitat de linia Jireček, de dialecte, de graiuri, de autorii lucrărilor de profil etc. A venit Revoluţia din decembrie 1989, după care, cum ar spune Geo Bogza, „s-au întâmplat atâtea în jurul nostru şi cu noi". În 1995 am devenit lector la tânăra Facultate de Ştiinţe Politice şi Administrative, din cadrul Universităţii „Babeş–Bolyai" (între timp se revenise la vechea denumire), iar patru ani mai târziu,

* Universitatea „Babeş–Bolyai", Cluj-Napoca, str. Mihail Kogălniceanu, nr. 1, România.

[1] De altfel, Iorgu Iordan, în *Dicţionar al numelor de familie româneşti* (Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, s.v.), explică numele de familie *Dumistrăcel* ca fiind „contaminat, se pare, cu un derivat al lui *Istrate*", desigur, cu participarea sufixului diminutival – precum în *Floricel*, *Petecel*, *Petricel*, *Burlăcel*, *Buricel* ş.a.

ALIL, t. LVII, 2017, Bucureşti, p. 69–74

BDD-A30132 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:53 UTC)

în 1999, am publicat volumul *Stilistică şi mass-media. Aspecte ale experienței jurnalistice*, prefață de prof. univ. dr. G. Gruiță, Cluj-Napoca, Editura Excelsior, 1999, un curs universitar, primul curs tipărit de un cadru didactic de la tânăra noastră facultate. Cartea fusese „sponsorizată" (termenul abia intrase în uz!) de Fundația Soros pentru o Societate Deschisă, iar prin contract am cedat Fundației o parte din tiraj, care l-a repartizat persoanelor potențial interesate.

În cursul respectiv, într-un capitol despre infracțiunile stilistice din presă, am abordat şi fenomenul cacofoniei, puțin cercetat în vremea „epocii de aur" (dacă epoca era de „aur", se înțelegea că şi limba era „de aur" – în fapt, era „de lemn"! –, iar o asemenea limbă nu putea avea păcate „stilistice", pe care abia după 1989 le-am putut evidenția în voie). Ilustrând fenomenul cacofoniei, scriam, între altele: „Interesant e faptul că se găsesc numeroase cacofonii chiar în lucrările unor lingvişti, care ar trebui să fie extrem de sensibili la acest fenomen. Iată doar câteva exemple: «Acum facem, cu Naum, o cărtici**că**, **ca**re să fie un Vademecum ortografic», scrie Sextil Puşcariu în jurnalul său (cf. Magdalena Vulpe, în *Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor*, Iaşi, Editura Institutul European, 1992, p. 49); «Alegerea lui George Vra**ca ca** exponent…» (Flora Şuteu, *Dificultățile ortografiei limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986, p. 51); «ea provocând aceeaşi indispoziție afectivă în opinia publi**că**, **ca** şi scrierea *romîn*, *Romînia*» (Ion Calotă, *Controverse ortografice*, în «Limba română», anul XLI, nr. 4, 1992, p. 210)".

În concluziile studiului meu, reveneam asupra unor cacofonii săvârşite de alți lingvişti: „Cu toate acestea, pare cel puțin ciudat că se pot întâlni cacofonii chiar şi în lucrările de specialitate ale unor lingvişti. Astfel, alături de exemplul din Sextil Puşcariu, amintit deja[2], iată ce putem citi în prefața unui *Dicționar de sinonime*: «Apropierea geografi**că**, **ca** şi relațiile culturale mai depărtate, se reflectă şi în lexicul românesc» (Gheorghe Bulgăr (şi un colectiv), *Dicționar de sinonime*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972, p. 8). Într-o altă lucrare, o altă «surpriză»: «A da iama are ca model o expresie turceas**că ca**re se traduce prin…» (Stelian Dumistrăcel, *Lexic românesc. Cuvinte. Metafore. Expresii*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1980, p. 14). Exprimarea cacofonică poate constitui, în operele literare, şi un mijloc de caracterizare a personajelor (mă gândesc la Caragiale, Tudor Muşatescu ş.a.). Un memorialist spunea, referitor la profesorul Mihail Dragomirescu, că era «vorbitor şi chiar scriitor, trecând cu superioară neglijență peste rigoarea expresiei, lune**ca cu** [sic!) o stupefiantă perseverență în greşeli de acord gramatical, cascadă de pronume relative (*care*, *cari*) şi cacofonii» (N. Mihăescu, *Dinamica limbii române literare*, Bucureşti, Editura Albatros, 1976, p. 73)".

[2] În paragraful dedicat diversității cacofoniilor, scriam despre cacofonia **ca–cu**: „Petrolul [echipa de fotbal – *n.n.*] nu se poate împă**ca cu** o astfel de situație". Asupra acestui tip de cacofonie a atras atenția şi Sextil Puşcariu, în cunoscuta sa lucrare *Limba română*: «După conjuncția **ca** nu întrebuințăm pe *cuvânt*, ca să evităm cacofonia». Culmea este că, doar cu vreo câteva pagini înainte, lingvistul însuşi făcuse următoarea cacofonie: «Chiar şi oamenii culți se lasă influențați de simțul lor etimologic în trebuința de a expli**ca cu**vintele»".

BDD-A30132 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:53 UTC)

Cum se vede, în lista unor lingvişti şi oameni de cultură (Sextil Puşcariu, Flora Şuteu, Gh. Bulgăr, Mihail Dragomirescu, Ion Calotă), în scrisul cărora se strecuraseră o serie de nevinovate cacofonii, l-am trecut şi pe Profesorul Stelian Dumistrăcel.

Nu-i trimisesem cartea mea Domnului Stelian Dumistrăcel, pe care nu îl cunoşteam, dar probabil că aceasta îi parvenise graţie Fundaţiei Soros. În orice caz, la câţiva ani după aceea, mai precis în noiembrie 2006, când aveam să organizez, la facultatea noastră, cel de-al V-lea Simpozion Naţional de Jurnalism, cu tema *Stil şi limbaj în mass-media din România*, între invitaţi (alături de alţi lingvişti şi oameni de cultură reputaţi: Maria Cvasnîi Cătănescu, Nicolae Felecan, Oliviu Felecan, Ionel Funeriu, G. Gruiţă, Theodor Hristea, Dumitru Irimia, George Pruteanu, Ioana Vintilă-Rădulescu, Rodica Zafiu ş.a.) s-a numărat şi Domnul Stelian Dumistrăcel, deja profesor asociat la Departamentul de Jurnalistică al Facultăţii de Litere din cadrul Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi şi cadru didactic titular la Facultatea de Litere a Universităţii „Dunărea de Jos” din Galaţi. Domnia Sa a ţinut atunci comunicarea *„Radio şanţ” şi „Zvon-press” ca markeri ai comunicării fatice în satul global*, publicată apoi în volumul coordonat de mine, *Stil şi limbaj în mass-media din România*, Iaşi, Editura Polirom, 2007, p. 231–246.

Dar Domnul Profesor Stelian Dumistrăcel m-a cucerit cel mai mult cu volumul *Până-n pânzele albe*. *Expresii româneşti. Biografii – motivaţii* (2001), una din cărţile mele de „noptieră”, pe care o consult ca pe un dicţionar, pentru că scoate la iveală miracole neştiute ale limbii noastre.

Cu ocazia simpozionului de la Cluj-Napoca, din 2006, de care vorbeam, Domnul Profesor Stelian Dumistrăcel mi-a oferit un exemplar din recenta carte a Domniei Sale, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcţionale*, Iaşi, Editura Institutul European, 2006, spunându-mi, cu un zâmbet cordial, că scorul între noi este de *unu la unu!*

Într-adevăr, în cartea respectivă, Domnia Sa, ocupându-se de tipologia titlului jurnalistic, a comentat şi studiul meu despre acest subiect, publicat în *Manualul de jurnalism* coordonat de Mihai Coman. Iată ce scrie Profesorul Dumistrăcel, în capitolul intitulat *Tipologia titlurilor*: „Ca o problemă de principiu, trebuie să remarcăm absenţa, până acum, a unei clasificări satisfăcătoare a titlurilor din presă. În diferite exegeze s-a acordat atenţie unor aspecte din perspectiva evoluţiei domeniului şi unor probleme de teorie (concept, legătura dintre titlul şi conţinutul articolului). Ne referim, în primul rând, la Ilie Rad, în paragrafe din *Titlul*, p. 146–162 (cu o selecţie bibliografică reprezentativă). Dar, deşi *Tipologia titlurilor* constituie preocuparea expresă a celei mai cuprinzătoare secvenţe a acestui capitol din Coman, *Manual*, I, înregistrarea şi prezentarea comentată a diferite *tehnici de redactare* a titlului, enumerate ca 11 tipuri (la care se adaugă şi variaţii de formă semnalate în paragraful «alte categorii»), suferă de o oarecare imprecizie terminologică şi a planurilor. În primul rând, nu este clar ce poate însemna imposibilitatea de a face o «*clasificare* exhaustivă»: *clasificarea* implică deja exhaustivul, deoarece reprezintă

BDD-A30132 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:53 UTC)

împărțirea sistematică, gruparea riguroasă, după criterii esențiale, iar adj. *exhaustiv* ʻcomplet, în întregimeʼ califică doar epuizarea unui subiect, a unei materii (aşadar, în cazul de față, numai enumerarea ar putea, eventual, râvni la exhaustivitate). În al doilea rând, motivele invocate de autor, «*multitudinea criteriilor* şi a bogatului material faptic ce se oferă cititorului» (*loc. cit.*, p. 160; sublinierile din citate ne aparțin), constituie elemente de rang diferit. Dacă materialul faptic, bogat, dar mai ales foarte variat ca expresie, descurajează, într-adevăr, o înregistrare exhaustivă, cu totul altfel se prezintă lucrurile în ceea ce priveşte «criteriile» în vederea propunerii unei tipologii, care pot fi stabilite de cercetător pornind de la elemente de fond şi de formă, subsumate pragmaticii comunicării […]. Din această optică, într-o enumerare ce se vrea tipologică nu pot fi tratate, ca subdiviziuni cu statut egal (pretinse) specii cum ar fi «titlul clasic, tradițional» (1) şi «titluri bazate pe jocuri de cuvinte» (2), «~ care exploatează valorile stilistice ale unor semne de punctuație» (4), «~ care utilizează rimele» (6) etc., după cum nu se află pe acelaşi plan cu oricare din cele amintite nici alte categorii: [a] «titlurile-citat» (3), «titluri care parafrazează» (5); [b] «titlurile interogative sau exclamativ-imperative» (8); [c] «titluri defective de predicat» (9); [d] «titluri evazive, care derutează cititorii» (11; corect: «care îi derutează pe cititori»). Împărțirea «fără rest» presupune faptul ca, de fiecare dată, în funcție de fiecare criteriu, să se opereze cu categorii ce se exclud; de exemplu, titlului «clasic, tradițional» trebuie să-i fie opus cel «ne-clasic, inovativ» (şi, aici, ar putea fi cuprinse multe dintre tipurile enumerate mai sus), titlului «citat» (şi, parțial, celui care numai «parafrazează»), cel… redactat (în întregime) de gazetar etc. De asemenea, pe alt teren (cel redacțional-tehnic) se situează apariția titlurilor «asociate cu supratitluri şi cu subtitluri» (10). Ocupându-se, fără greş, doar de *Retorica titlurilor*, Rodica Zafiu analizează, preponderent, resursele exprimării din puncte de vedere variate: efecte prin construcția gramaticală, prin constituenți lexicali, elemente de «poetică», de prozodie etc. Dar, în plus, deşi *en passant*, aspectele examinate sunt proiectate, cu pătrundere, într-un cadru general al tipologiei, deoarece autoarea se raportează şi la «genuri de discurs», la modalități de formulare, ca şi la ceea ce numim «registrul comunicării» (Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2001, p. 11–23)" (Stelian Dumistrăcel, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, ed. cit., p. 115–117).

Aşadar, atunci am priceput de ce Profesorul Stelian Dumistrăcel, folosindu-se de o expresie preluată din sport („scorul este *unu la unu*"), domeniu căruia îi este atât de specific fairplay-ul, mi-a dat, peste ani, o elegantă replică. Domnia Sa nu a catalogat în niciun fel tipologia titlului întocmită de mine (în afara mențiunii că „suferă de o oarecare imprecizie terminologică şi a planurilor"), dar opinia rezultă, indirect, din comparația cu clasificarea Rodicăi Zafiu: „Ocupându-se, *fără greş*, doar de *Retorica titlurilor*, Rodica Zafiu analizează..." [subl. n.].

Am ținut să subliniez acest detaliu, care spune multe despre relațiile dintre doi oameni, care au devenit, odată cu trecerea timpului, prieteni adevărați. Este o

BDD-A30132 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:53 UTC)

prietenie care mă onorează, materializată în schimbul de cărţi şi de scrisori (din păcate doar electronice!) sau în invitarea reciprocă la comisii de doctorat (am făcut parte, în decembrie 2010, din comisia de doctorat a lui Marius-Adrian Hazaparu, alături de Domnia Sa, împreună cu profesorii Eugen Munteanu, Rodica Zafiu şi Dan Stoica).

Sunt bucuros că Domnia Sa face parte din seria marilor intelectuali ieşeni pe care am avut onoarea să-i cunosc şi care mi-au fost ca nişte maeştri: Iorgu Iordan (ieşean la bază), Constantin Ciopraga, Mihai Drăgan, Dumitru Irimia sau Eugen Munteanu.

La momentul aniversar pe care îl trăieşte, îi doresc Domnului Profesor Stelian Dumistrăcel sănătate şi succes în finalizarea proiectelor ştiinţifice la care lucrează şi îi urez să meargă pe urmele lui Mihai Şora, Neagu Djuvara sau Mircea Ionescu-Quintus, intelectuali care au depăşit vârsta centenară!

La mulţi ani, din toată inima, Domnule Profesor!

BDD-A30132 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:53 UTC)